

Inleiding

Wat mij raakt

Bij ieder kind in therapie raakt het mij elke keer opnieuw hoe verdwaald het kan zijn in zijn leven en hoe ouders hun kind gevoelsmatig kwijt kunnen raken. Het herstellend vermogen van een kind vind ik verbazingwekkend. Het is de motor geworden om op te schrijven hoe affectregulatie via muziek en beeld werkt.

Wat er bij het kind en zijn ouders van binnen gebeurt, is onzichtbaar en niet-talig. Tijdens de therapie komt naar buiten wat nog geen woorden heeft. Het herstelproces gaat als een stromende rivier, waarbij wij – therapeut en kind – in de ‘flow’ komen van samen muziek of beeld maken. Af en toe gaan we even ieder op onze eigen oever zitten kijken naar de beweging van het water. Het kan zijn dat er net wat woorden langskomen die we opvissen om elkaar te vertellen wat er is gebeurd. De keuze om met of zonder taal te werken met het kind geeft vruchtbare interventiemogelijkheden. Zonder taal is beeld of muziek al een volwaardige vorm van communicatie, die zijn eigen wetten meebrengt. De therapeutische toepassing heet vaktherapie. Dit boek werpt licht op hoe het werkt, op wat er werkt en dat het werkt. Kinderen herstellen van forse problematiek of leren ermee om te gaan tijdens de belichaamde interactie van samen iets maken. Bijzonder is dat de veranderingen in het herstelproces ontstaan bij het kind buiten de taal om en dat roept bij mij de vraag op wat er zo herstellend kan zijn als het de taal niet is.

In de vorm van een boek kan taal openleggen wat muziek en beeld zeggen, maar taal maakt ook weg wat zich in toon of tint vormt. De oplossing voor deze tegenspraak heb ik gevonden door op microniveau uit te zoeken wat ik eigenlijk precies doe als muziek- en beeldend therapeut. Een muziektherapeut brengt problematiek in verband met hoe het kind zich laat horen in zijn muziek vanuit de vraag: “Hoe klinkt het kind?” Een beeldend therapeut is gericht op hoe het kind zich laat zien in zijn uitbeelding: “Hoe toont het kind zich?” Het kind drukt iets uit, maar weet vaak zelf niet precies wat het is. Het nieuwsgierig waarnemen en begrijpen via muziek en beeld zou weleens de therapeutische clou kunnen zijn, als vorm van non-verbaal mentaliseren.

Het innerlijk van het kind blijft voor mij raadselachtig en boeiend tegelijk. Wat gaat er precies om in het kind; hoe kijkt het naar zichzelf? Hoe groot is de last die het van zichzelf ervaart? De ouders hebben vaak veel last van hun kind, terwijl het kind zichzelf helemaal niet lastig vindt. Dat is in behandeling een terugkerende tegenstelling, die iets zegt over de moeite met wederzijdse gezinscommunicatie.

Het behandelteam waarmee ik samen werkte en de nieuwsgierigheid van collega's prikkelden mij om uit te pluizen wat er nu precies gebeurde in het non-verbale muzikale en beeldende therapieproces. Nu ik mijn werk afgesloten heb, wil ik graag een beschrijving nalaten in de vorm van dit boek.

In therapie ontdekken kind en ouders nieuwe wegen en krijgen nieuwe moed. Wederzijds afgestemde creativiteit is voor een kind een vitale bron van mentale groeikracht. Met liefde kijk ik terug op mijn therapeutisch werk. De ouders bewonder ik om hun moed en vasthoudendheid en de kinderen die bij mij kwamen heb ik in mijn hart gesloten.

Inhoud en opbouw van het boek

Het herstel van kinderen door affectregulatie via muziek en beeld maakte bij mij de wens wakker om precies te kijken naar toegediende sensitieve afstemming met beeld- en muziekaspecten. Muziek en beeld als therapie, hoe werkt het?

Dit boek beschrijft vaktherapie in een setting van multidisciplinaire behandeling in kinderpsychiatrie. De samenhang wordt opgelegd tussen vaktherapie-technieken en behandelresultaten. Met levendige praktijkvoorbeelden komt over het voetlicht hoe kind en therapeut samenwerken en hoe het kind op speelse, laagdrempelige en efficiënte wijze wordt geholpen met problemen.

In de eerste hoofdstukken worden de gezonde mentale kinderontwikkeling beschreven en de belangrijke rol die synchronisatie en spiegeling hebben voor affectregulatie. Verschillende vormen van emotionele en gedragsproblemen kunnen behandeld worden door affectregulerende vaktherapie. Doelgroep, indicatie, behandeldoelen, meetlijsten en het behandeltraject komen aan de orde.

Het boek vervolgt met de diagnostische waarde van affectregulerende vaktherapie met een oriëntatie op het vormgeven in muziek en beeld met de verschillende muziek- en beeldaspecten. De eigenschappen van de vormgevingsaspecten worden in een aspectencontinuüm geplaatst in een verloop van gerichtheid op vorm of expressie. Er wordt beschreven op welke gronden de vaktherapeut kan kiezen tussen de vormgevingsaspecten. Daarna worden de gradaties van muziek- en beeldaspecten samengevat, in een observatieleidraad muzikale vormgeving en een leidraad beeldende vormgeving; de leidraad wordt gebruikt voor analyse van de improvisaties van kind en therapeut voor diagnostiek en behandeling. Specifieke ontwikkelingen van het kind in de gezamenlijke vormgeving en zijn reactie op de therapeut worden geplaatst in het kader van procesdiagnostiek

Dan volgt een uitleg van de psychotherapeutische techniek van mentaliseren, die voor affectregulerende vaktherapie een onderlegger is. De verschillende standen van het interventiespectrum van mentaliseren worden uitgelegd; de standen

hebben te maken met de intensiteit en diepte van de interventie. Voor het opbouwen van epistemisch vertrouwen is de mentaliserende basishouding nodig, met oog voor optimaal werkbaar spanningsniveau bij het kind.

De voelsprietten van de therapeut voor het spanningsniveau noem ik de techniek van affectieve focus; deze focus wordt gericht op de gezamenlijke vormgeving in de muzikale en beeldende interactie. De vaktherapeut improviseert met de muziek- en beeldaspecten in synchroniserende afstemming. De improvisatietechniek wordt daarbij gekozen uit het ontwikkelingsgericht geordende improvisatiecontinuüm. Overkoepelend is de fenomenologische en morfologische visie op het vormgevingsproces. In de procesmatige gedachtegang passen vier interventietechnieken, waar de vaktherapeut affectregulerend mee kan vormgeven, kortweg vormgevende technieken of vormgevingstechnieken genoemd.

In Bijlage 2 zijn muziektherapeutische en beeldend therapeutische interventievormen te vinden, ook wel werkvormen genoemd, met de aanwijzing erbij dat hun waarde afhangt van de toepassing van affectregulerende interventietechnieken. Wat in de toepassing affectregulerend is aan de interventietechnieken, is dat elke techniek trapsgewijs is georganiseerd in een spectrum of continuüm. Specifiek op maat op het kind gaat de vaktherapeut trapsgewijs heen en weer in de technieken om affecten te reguleren.

Daarna volgt er een analyse van de toepassing van de technieken in drie therapieprocessen, met als doel om te kijken of er een verband is tussen de werkwijze en het resultaat. De analyses worden op sessieniveau en over het hele proces genuanceerd en nauwkeurig uitgevoerd en geven inzicht in de werking. Samenhang wordt zichtbaar tussen het verloop van technieken en de procesontwikkeling bij drie kinderen, elk met een andere stoornis. Door een vergelijking van het procesbeloop komt uit de verf hoe de toespitsing van de technieken verschilt bij de drie kinderen. In het laatste hoofdstuk wordt de werking van de vaktherapie belicht vanuit onderzoeksperspectief op de kunsten en het brein. Ter afsluiting van het boek zijn er brieven te lezen van ouders en hun kinderen over de therapie.